

સુમુલ સેતુ

અંક નં. ૦૦૧૦
૨૦૨૧

પશુપાલન વ્યવસાય પ્રગતિનો આધારસ્તંભ ઘર આંગણે પાડી-વાછરડી ઉછેર અભિયાન

આપણા દૂધ વ્યવસાયમાં દૂધનો સ્ત્રોત એ ફક્ત પાલતુ દૂધાળા પશુ એવા ગાય અને ભેંસ માંથી મળે છે. આપણા વ્યવસાયમાં આપણે દરેક ક્ષેત્રે પુરતું ધ્યાન આપી વૈજ્ઞાનિક રીતભાતો અપનાવી આપણી આવક કઈ રીતે વધી શકે તેવા આપણા સૌના સામૂહિક પ્રયાસો રહેલા છે.

આપણા આવકના મુખ્ય સ્ત્રોત

- (૧) દૂધ ઉત્પાદન અને સંપાદન થકી આવક
- (૨) પશુ છાણ આવક / ખેતીપાકમાં ઉપયોગ
- (૩) વાછરડી / પાડી ઉછેર થકી વ્યવસાય વિકાસ.

બાળક હશે પાંગળુ તો દેશ યશે પાંગળો

પાડી/વાછરડી હશે પાંગળુ તો વ્યવસાય યશે પાંગળો

દિલની વાત પશુપાલકો સૌ કોઇ સાંભળો

પ્રાથમિકતા આપો ઘર આંગણે પાડી/વાછરડી ઉછેરને.....

આદર્શ પાડી / વાછરડી ઉછેર એટલે.....

(૧) ગાય/ભેંસ બને ત્યારે તેમાંથી વધુ દૂધ મળી રહે તેવું આયોજન.

- આપણી પાસે હાલમાં જે દૂધાળા પશુઓ છે તેને ગાભણ કરવાના સમયે ઉત્તમ નરલના સિદ્ધ કરેલ સાંટ / પાડાના બિજથી જ બિજદાન કરાવવું જેથી વિચાણ બાદ મળતી પાડી / વાછરડી જ્યારે ગાય / ભેંસ બને ત્યારે વધુ દૂધ મેળવી વધુ આવક મેળવી શકાય.

ગાય

(દૈનિક ૬ લીટર દૂધ)

સાંટ

(તેમની માતાનું દૈનિક ૧૦ લીટર દૂધના ગુણો)

૩ લીટર

વાછરડી

૮ લીટર દૈનિક દૂધ
ગાય અને ત્યારે મેળવી શકાય

ભેંસ

(દૈનિક ૫ લીટર દૂધ)

પાડી

(તેમની માતાનું દૈનિક ૮ લીટર દૂધના ગુણો)

૨.૫ લીટર

પાડી

૪ લીટર

૬.૫ લીટર દૈનિક દૂધ
ભેંસ બને ત્યારે મેળવી શકાય

ભવિષ્યમાં આપણા પશુપાલન વ્યવસાયને નફાકારક બનાવવા દરેક પશુપાલકે આ મુદ્દાને સૌથી અગત્યતા આપવાની જરૂર છે.

આપણા સંઘ દ્વારા કુલ ૪૩૫ કૃત્રિમ બીજદાન કેન્દ્રો કાર્યરત છે. આપણી દૂધ મંડળીને લાગુ પડતા કૃત્રિમ બિજદાન કેન્દ્રના કૃત્રિમ બીજદાન કર્મચારી સાથે આવી ગણતરી પૂર્વક ચર્ચા કરી આપણે આપણા તમામ દૂધાળા પશુઓને કૃત્રિમ બિજદાન દ્વારા જ ગાભણ થાય તેવું આયોજન કરવું જોઈએ કારણ કે બિજદાન માટેના ડોઝ એ સિદ્ધ થયેલ સાંટ / પાડાના ડોઝ હોય તેના થકી મેળવેલ પાડી / વાછરડીએ ભેંસ / ગાય બને ત્યારે તેની માતા કરતા વધુ દૂધ મેળવી શકાય છે. આપણા નફાકારક વ્યવસાય માટે આ સૌથી પહેલું અગત્યનું પગથીયું છે.

(૨) ગાભણ પશુની સંભાળ

સામાન્ય રીતે પશુગાભણ હોય ત્યારે ગાભણની છેલ્લી અવસ્થામાં બચ્ચાનો સૌથી વધુ વિકાસ થતો હોય છે.

૭ માસ ગાભણ પશુને દરરોજ કઠોળ તથા ધાન્ય વર્ગનો સુકો અને લીલો ચારો ટુકડા કરીને આપવો જોઈએ. સુમુલ દાણ દૂધ આપે કે ના આપે પરંતુ આ સમતોલ દાણ દૈનિક ૧.૫ થી ૨ કિલો અવશ્ય આપવું જોઈએ જેનાથી ગાભણ માટે તથા બચ્ચાના પુરતા વિકાસ માટે જરૂરી તમામ પોષક તત્ત્વો સરળતાથી મળી રહે છે જેનાથી બચ્ચુ પણ

તંદુરસ્ત અને પશુને પુરતી શક્તિ મળેલ હોયવિચારણામાં પણ કોઈ તકલીફ પડતી નથી.

આપણે સૌ ગાભણ પશુ દૂધ ન આપે ત્યારે ઉપર જણાવેલ ચારો અને દાણ આપવું તે ખર્ચ નહીં ગણતા એક વ્યવસાય તરીકે આપણું રોકાણ છે તેમ માનવું જોઈએ.

(૩) વિચારણા સમયે બચાવવાની કાળજી :-

બચાવવાનું વિચારણા થાય કે તુરત જ તેને સ્વચ્છ કપડાથી સાફ કરવું જોઈએ તથા દૂટાનો નાળ સ્વચ્છ બ્લેડથી કાપી ટીકચર આયોડીન લગાવવું જોઈએ. આ ઉપરાંત બચાવના વજનના ૧૦ ટકા મુજબની ગણતરી કરી (આખા દિવસનું)

દા.ત. બચાવનું વજન ૨૫ કિલો છે તો ૨.૫ કિલો કરાટુ (ચીક) આખા દિવસમાં પીવડાવવું જોઈએ. આ માટે ખાસ અગત્યની બાબતએ છે કે બચાવના જન્મ બાદ ૧ કલાક માં જ માતાનું દૂધ (કરાટુ) આપવું કારણ કે આ પ્રથમ દૂધએ બચા માટે સંજીવની સમાન છે.

આખા દિવસ દરમિયાન ઉપર જણાવ્યા મુજબ સમયાંતરે કરાટુ પીવડાવવું જોઈએ.

કરાટાથી બચાવની રોગપ્રતિકારક શક્તિ વધારવા તેમજ અન્ય રોગોથી દૂર રાખવા માટે રામબાણ ઈલાજ છે. સીઝન મુજબ બચાવને ઠંડી, ગરમી, વરસાદથી રક્ષણ તથા સ્વચ્છ, સુરક્ષિત જગ્યાએ બચાવને રાખવું જોઈએ.

જ્યાં સુધી બચાવને દાણ કે ઘાસ ન ખાતું હોય ત્યાં (દોઢ માસ) સુધી બચાવને પુરતામાં પ્રમાણમાં દૂધ આપવું જોઈએ.

ત્યારબાદ બચાવને કુણું લીલું ઘાસ અને કાફ સ્ટાટર આપવાનું શરૂ કરવું જોઈએ.

દર માસે ફરજિયાત કૃમિનાશક દવાનો ડોઝ પીવડાવવાથી બચાવના મરણ પ્રમાણને અટકાવી શકાય છે.

વાછરડી/પાડીના યોગ્ય ઉંચેર માટેનો દૈનિક ખોરાક

ક્રમ	ઉંમર માસ	ચારો કિલોગ્રામ		કાફ સ્ટાટર દાણ	મીનરલ મીક્ષચર (ગ્રામ)
		લીલો ચારો	સુકો ચારો		
૧	૬-૧૨	૫-૧૦	ભરપેટ	૫૦૦-૭૦૦ ગ્રામ	૨૫
૨	૧૩ થી ૨૪	૧૧-૧૫	"	૧ થી ૧.૫ કિલો	૫૦
૩	૨૫ થી વધુ	૧૬-૨૦	"	૧.૫ થી ૨ કિલો	૧૦૦

ઉપરોક્ત ટેબલને ધ્યાનમાં લઈ આપણા પાડી / વાછરડીને પુરતા પ્રમાણમાં નિયમિત ચારો, દાણ, મીનરલ મીક્ષચર ગણતરી પુર્વક આપવામાં આવે તેમજ આ સમયમાં જરૂરી કૃમિનાશક દવા, જરૂરી રસીકરણ પણ કરાવતા રહીએ તો.....

આપણે ઉપર જણાવેલ લક્ષાંક પુર્ણ કર્યો ગણાય જે સફળ પશુપાલન વ્યવસાયકાર તરીકે ગણાવી શકાય.

ક્રમ	વિગત	પાડી	વાછરડી
૧	જન્મ સમયનું વજન	૩૦ થી ૩૫ કિલો	૨૫ થી ૩૦ કિલો
૨	શારિરીક વજન વૃદ્ધિદર (ગ્રામ/દિવસ)	૩૦૦ થી ૪૦૦	૪૦૦ થી ૫૦૦
૩	બચાવનું મરણ પ્રમાણ	૫ ટકાથી વધુ નહીં	૫ ટકાથી વધુ નહીં
૪	ગર્ભ ધારણ માટે જરૂરી વજન	૨૭૦ કિલોથી વધુ	૨૭૦ કિલોથી વધુ
૫	પ્રથમ ગર્ભ ધારણ માટેની ઉંમર	૨૫ થી ૩૦ માસ	૧૫ થી ૨૦ માસ
૬	પ્રથમ વિચારણની ઉંમર	૪૦ માસથી ઓછી	૩૦ માસથી ઓછી

આપણી પાડી / વાછરડીને આપવામાં આવતા પશુઆહાર થકી આપણે જાતે જ પાડી / વાછરડીનું વજન જાણીએ અને તેનો ગણતરી પુર્વક ઉપયોગ કરીએ.

ઉછરતી પાડી/વાછરડી તથા પુષ્પ પશુ માટેનું માપ અને વજન

છાતીનું માપ (ઈંચ)	અંદાજિત વજન (કિ.ગ્રા)	છાતીનું માપ (ઈંચ)	અંદાજિત વજન (કિ.ગ્રા)
27.5	30	44.5	127
28.0	31	45.0	131
28.5	32	45.0	135
29.0	34	46.0	139
29.5	35	46.5	142
30.0	36	47.0	146
30.5	37	47.5	150
31.0	39	48.0	156
31.5	40	48.5	161
32.0	42	49.0	167
32.5	45	49.5	173
33.0	47	50.0	179
33.5	50	50.5	184
34.0	52	51.0	190
34.5	55	51.5	196
35.0	57	52.0	202
35.5	60	52.5	209
36.0	62	53.0	215
36.5	65	53.5	221
37.0	67	54.0	227
37.5	70	54.5	234
38.0	72	55.0	240
38.5	75	55.5	246
39.0	77	56.0	249
39.5	80	56.5	251
40.0	85	57.0	254
40.5	90	57.5	256
41.0	95	58.0	259
41.5	100	58.5	261
42.0	105	59.0	264
42.5	110	59.5	271
43.0	115	60.0	279
43.5	120	60.5	286
44.0	124	61.0	294
		61.5	301

પાડી / વાછરડીના આદર્શ ઉછેરના સાચા પથદર્શક એટલે.....

સોનગઢ તાલુકાના ઘોડા દૂધ મંડળીના સભ્ય એવા મીનાબેન રવીનભાઈ ગામીત.

૨૦૧૧ ની વાત કરીએ તો મીનાબેન પાસે ૧ વિંદુ જમીન, બે બાળકોનું ભરણપોષણ અને ભણતરની જવાબદારી. આ સમયે એક પણ પશુ તેમની પાસે ન હતું.

સુમુલ ડેરીના પશુ સંવર્ધન કેન્દ્ર, વાંસકુઈ તા. મહુવા ખાતેથી ગાભણ પાડી / વાછરડી હપ્તાથી મંડળી મારફત વેચાણની યોજના મારફત મીનાબેને પણ ૧ ગાભણ સંકર વાછરડી લીધી. પશુપાલન શું તેનો અનુભવ ન હતો પરંતુ તેમની જુઝાસા, ઉત્સાહ અને આગળ વધવાની નેમ અને કંઈક વધુ આવક મેળવવા પશુપાલન જ એક તેમના માટે આદર્શ છે તેવું માની સુમુલ ડેરીના તજજ્ઞોના સતત માર્ગદર્શન હેઠળ ગાભણ વાછરડીની સંભાળ લેવાનું ચાલુ રાખ્યું.

મીનાબેનની મહેનત ફળી ગાભણ વાછરડીનું વિચાણ થતા વાછરડી જન્મી પ્રથમ વેતરમાં જ દૈનિક ૧૮ થી ૨૦ લીટર દૂધ આપતી ગાય બનતા તેમનો ઉત્સાહ વધ્યો.

આજે મીનાબેન પશુપાલન વ્યવસાયમાં તેઓએ ફક્ત એક જ ગાભણ વાછરડી લોન પર લીધી ત્યારબાદ વિચાણ બાદ મળતી વાછરડીની સંઘના અધિકારી તજજ્ઞોના સતત માર્ગદર્શન, પુરતી દેખરેખ, ખોરાક, લગનના પરિણામે આજે ૨૦૨૧ માં તેમની પાસે ૧ માંથી એકવીસ નહીં પરંતુ ૧ માંથી બાવીસ પશુઓ છે જેમાં ૧૦ ગાય અને ૧૨ વાછરડીઓનો સમાવેશ થાય છે.

મીનાબેને તેમાં પૂત્રને એન્જીનીયર અને પૂત્રીને નર્સીંગ ક્ષેત્રમાં સ્નાતક બનાવી તેમના બાળકો સહિત પોતે પણ સાચા અર્થમાં વાછરડીના આદર્શ ઉછેર થકી પશુધારક નહીં બનતા સાચા પશુપાલક બની “ આત્મ નિર્ભર ” બન્યા છે.

આપણે સૌ પશુપાલકો પણ મીનાબેનની જેમ એક અદના આદર્શ પશુપાલક બને અને તેઓ સાચા અર્થમાં “ આત્મ નિર્ભર ” બને તેવા શુભ હેતુથી સુમુલ ડેરી દ્વારા વાછરડી / પાડી આદર્શ ઉછેર યોજના “સુમુલ-સુડીકો વાછરડી/પાડી સંવર્ધન યોજના” અમલી બનાવેલ છે.

સુમુલ – સુડીકો વાછરડી / પાડી સંવર્ધન યોજના

યોજનાનો મૂખ્ય હેતુ :- પશુપાલકોની નબળી આર્થિક પરિસ્થિતીને ધ્યાને લઈ વૈજ્ઞાનિક ઢબે વાછરડી / પાડીના ઉછેરમાં થતા ખર્ચમાં ખાણદાણ સ્વરૂપે સહાય કરી વૈજ્ઞાનિક ઢબે વાછરડી / પાડીના ઉછેરને પ્રોત્સાહન આપવું.

આ યોજનામાં વાછરડી / પાડી પુખ્ત ઉંમરની થાય ત્યાં સુધી તેમને સતત પોષ્ટીક દાણ મળતું રહેશે જેથી વાછરડી / પાડી ૨૦ થી ૨૨ માસની થાય ત્યાં સુધીમાં તે ગાભણ થવા માટેનું યોગ્ય વજન ધારણ કરી લેશે. યોજનાને સંક્ષિપ્તમાં જોઈએ તો..

- આપની મંડળી કક્ષાએ છ માસ સુધીની ઉંમરની તમામ વાછરડી/પાડીને યોજનામાં લઈ શકાશે.

- કૃત્રિમ બિજદાન કાર્યકર દ્વારા વાછરડી/પાડીનું રજુસ્ટ્રેશન કરી એ.આઈ.સુપરવાઈઝર દ્વારા તેનું વેરીફિકેશન થયા બાદ મંડળીએ તેનું લોન ફોર્મ ભરવાનું રહેશે અને નિયત નમુનામાં કપાતની બાહેંધરી આપવાની રહેશે.

- આ યોજનામાં કુલ ૮૦૦ કિ.ગ્રા. પોષ્ટીક દાણ તબક્કાવાર આપવામાં આવશે જેની અંદાજિત કિંમત લગભગ ૨૦,૦૦૦ ની આસપાસ થશે. આ દાણ સ્વરૂપે થતો ખર્ચ રૂ. ૨૦,૦૦૦ ની વગર વ્યાજની લોન સંઘ દ્વારા આપવામાં આવશે.

વાછરડી / પાડીને કુલ છ તબક્કામાં નીચે પ્રમાણેની વિગતે દાણ તથા મીનરલ મીક્ષર મળતું રહેશે.

ઉંમર (માસ)	ઈલાઈટ દાણ ૫૦ કિ.ગ્રા. ગૂણીમાં	મીનરલ મીક્ષર ૧ કિ.ગ્રા. પેકેટ
૩ થી ૬	૨	૨
૭ થી ૯	૨	૨
૧૦ થી ૧૨	૩	૩
૧૩ થી ૧૫	૩	૩
૧૬ થી ૧૮	૪	૪
૧૯ થી ૨૧	૪	૪
કુલ	૧૮	૧૮ પેકેટ

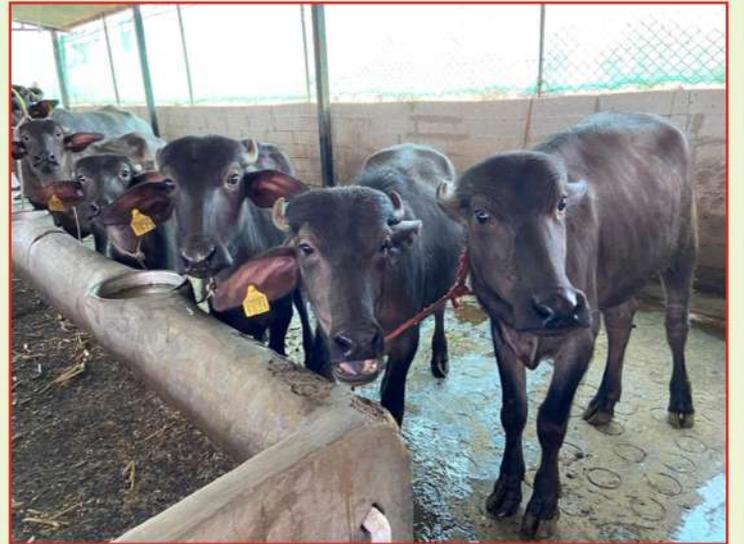
આપણે આંગણે કૃત્રિમ બિજદાનથી જન્મેલ વાછરડી / પાડીને જે ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણેનું પોષ્ટિક દાણ લીલો તથા સુકો ચારો અને સારી માવજત કરવામાં આવે તો તે વાછરડી / પાડીનું ૩૦ થી ૩૫ મહીનામાં પ્રથમ વિચારા થઈ જશે અને જેનું દૂધ ઉત્પાદન ૭૦ થી ૮૦ હજારમાં ખરીદેલ પશુથી તો વધારે જ હશે.

ટુંકા ગાળાનું વિચારીને એટલે કે પશુ ખરીદીને દૂધ ઉત્પાદન મેળવવા કરતા થોડું લાંબા ગાળાનું વિચારીને ઘર આંગણે વાછરડી / પાડી ઉછેરતા થઈશું તો પશુ ખરીદીમાં થતો નાણાનો વ્યય તથા છેતરપીંડીથી જરૂર બચી શકીશું.

આ યોજનાના સફળ અમલીકરણ માટે મંડળી કક્ષાએ સાથ સહકારની ખાસ જરૂર પડશે. કારણ કે અત્યાર સુધી આપણે ટુંકા ગાળાના આયોજન માટે ટેવાયેલ છીએ. આ યોજનાથી આપણે આવતા પાંચ વર્ષમાં પશુ ખરીદી ઓછી કરી શકીશું અને આપણે કમાયેલ નાણા આપણે ત્યાં જ રહેશે, પશુ ખરીદીમાં તેનો વ્યય નહી થાય.

આ યોજનાનું આપણી મંડળી કક્ષાએ અમલીકરણ કરવા માટે અથવા વધુ વિગત માટે આપણા નજીકના કૃત્રિમ બિજદાન કર્મચારી / એ.આઈ. સુપરવાઈઝર / સી.ડી. સુપરવાઈઝર કે પશુચિકિત્સક અધિકારીનો સંપર્ક કરવા વિનંતી.

ઉપરોક્ત યોજનાએ આપણા સૌ દૂધ ઉત્પાદકો માટે નવી આશા, ઉમંગ અને મીનાબેનની જેમ “ આત્મ નિર્ભર ” બનવા માટેનો સરળ, સચોટ અને સફળ પ્રયાસ છે. બસ આપણે સૌએ આ યોજનાનો સાચા અર્થમાં અમલ કરી આવનારા ૩ થી ૪ વર્ષમાં આપણે અન્ય જિલ્લામાંથી પશુ ખરીદી કરવા જવું પડે છે તેના બદલે ત્યાંના પશુપાલકો આપણા વિસ્તારમાં ઉત્તમ પશુઓની ખરીદી કરવા આવે અને આપણે દરેક આપણી કામઘેનુ એવી “ સુમુલ ” ના માધ્યમ થકી સાચા અર્થમાં “ આત્મ નિર્ભર ” બનીએ એ જ આપણી સાચી સહકારીતા, સંગઠીતતા અને આદર્શ પશુપાલક.

રવાના : સુરત જિલ્લા સહકારી દૂધ ઉત્પાદક સંઘ લિ. પો.બો. ૫૦૧, સુમુલ, સુરત-૩૮૫૦૦૮.

